

Vad får vårt kollektiva minne kosta?

Förutsättningar, arbetsmiljö
och beredskap på svenska arkiv.

DiK

Förord

Vi bär alla minnen vi vårdar. En del ömt, för att de påminner oss om någon vi tycker om eller något roligt vi gjort. Andra mer av nödvändighet, för att det hjälper oss att packa med passet på resan eller att stänga av spisen innan vi åker hemifrån. Minnet är en av de saker som människor världen över oroar sig mest över att förlora. Utan ett fungerande minne fungerar vi människor helt enkelt dåligt.

Samma sak gäller samhällets kollektiva minnen. Därför släpper DIK nu denna rapport grundad på erfarenheter från förbundets medlemmar inom arkivverksamhet. Svaren talar sitt tydliga språk. De svenska arkiven behöver radikalt förbättrade förutsättningar. Bara 12 procent av de tillfrågade anger att de arbetar i ett arkiv som har tillräckliga resurser. Endast 33 procent säger att de får den kompetensutveckling de behöver.

Det får naturligtvis konsekvenser för den enskilda medarbetaren, exempelvis i form av stress och hög arbetsbelastning. Det innebär också att arkiven har svårt att uppfylla sina samhällsviktiga grunduppdrag, än mindre att axla de beredskapsutmaningar som kris, krig och klimatförändringar innebär.

Arkiven är vårt kollektiva minne och det kan inte vänta till i morgon. Tar vi inte hand om det ordentligt i dag, kommer minnesluckorna över tid att bli större och större. I en tid när demokratin varje dag utmanas av desinformation och propaganda måste vi bevara och försvara ursprungskällorna. Frågan är inte vad det kostar att bevara dåtiden och samla in nutiden för framtiden. Frågan är vad vi får betala om vi inte gör det.

”Arkiven är vårt kollektiva minne och det kan inte vänta till i morgon. Tar vi inte hand om det ordentligt i dag, kommer minnesluckorna över tid att bli större och större.”

Anna Troberg, förbundsordförande i DIK

Innehåll

Förord	2
Innehåll	3
Sammanfattning	5
De svenska arkiven – vårt kollektiva minne	7
Om rapporten	9
Demografi.....	9
Resultat	11
Arkivens resurser är inte tillräckliga	11
Bristande resurser gör att proaktivt arbete inte hinns med	12
Hög arbetsbelastning i många arkivverksamheter	13
Konsekvenser av hög arbetsbelastning.....	13
Otillräcklig kompetensutveckling	15
Bristande kunskap och förutsättningar att skydda arkiven	16
Skydd av analoga arkiv kräver rutiner	17
Komplext att skydda e-arkiv.....	18
Fler än var fjärde saknar kunskap vid extraordinär händelse	19
Kompetensluckor vid sekretess- och säkerhetsskyddsbedömning	21
Slutsatser	23
DIK kräver	25

Om DIK

DIK är facket för alla som arbetar eller studerar inom kultur, kommunikation eller kreativ sektor. DIK har över 20 000 medlemmar runt om i landet och ingår i Saco, Sveriges akademikers centralorganisation. DIK är partipolitiskt obundet.

Författare: Rapporten har skrivits av Linnéa Björnstam (DIK) och baseras på en undersökning som genomförts av DIK bland medlemmar som arbetar inom arkiverksamhet.

Formgivning: Kajsen Burell, Printempo

Bilder: Alexander Donka

DIK 2024:4

Sammanfattning

Rapporten baseras på en undersökning bland DIK:s medlemmar som arbetar inom arkivverksamhet och handlar om förutsättningarna för deras arbete och för de svenska arkiven.

Undersökningen visar att det många gånger saknas tillräckliga resurser för verksamheterna att uppfylla sina uppdrag, att många har för hög arbetsbelastning och att det finns brister i kompetensutveckling. I många fall saknas också kunskap och förutsättningar för att skydda arkiven mot skada, inte minst när det gäller e-arkiven. Det finns också brister i kunskap och rutiner om vad som förväntas av verksamheten vid en allvarlig kris, krig eller någon annan typ av extraordinär händelse.

- Bara 12 procent uppger att verksamheten har fullt tillräckliga resurser.
- 18 procent upplever att arbetsbelastningen är för hög och 53 procent att den är hög men acceptabel.
- De regionala arkiven sticker ut. Där upplever bara 5 procent att resurserna är tillräckliga samtidigt som 30 procent anser att arbetsbelastningen är för hög.
- Endast var tredje respondent (33 procent) upplever att de får den kompetensutveckling de behöver.

- Fler än var fjärde (26 procent) saknar förutsättningar för att skydda e-arkiven mot sådant som förstörelse, intrång, tillgrepp eller obehörig åtkomst. För de analoga arkiven är motsvarande siffra 20 procent.
- 27 procent saknar kunskap om vad som förväntas vid en extraordinär händelse, så som en allvarlig kris eller krig, och 22 procent saknar kunskap om rutiner vid längre strömavbrott, skador eller översvämning.
- 47 procent upplever att behovet av sekretess- och säkerhetsskyddsbedömning av material har ökat under de senaste två åren. Men en femtedel (20 procent) upplever att de inte fått den kompetensutveckling de behöver för att kunna göra dessa bedömningar.

Fem krav för en stark arkivsektor

För att skapa en hållbar arkivsektor där arkiven på bästa sätt kan leva upp till sina uppdrag ställer DIK fem krav till politiker och arbetsgivare.

1. Öka resurserna till de svenska arkiven
2. Säkerställ relevant kompetensutveckling
3. Stärk stödet för beredskapsarbete
4. Uppdatera regleringarna för arkiv
5. Säkra armlängds avstånd även till arkiven

De svenska arkiven – vårt kollektiva minne

I de svenska arkiven finns vårt kollektiva minne. Där samlas dokumentation av vårt samhälle – så som det har varit och så som det är nu.

Det är till arkiven forskaren vänder sig för att hitta källmaterial i jakten på att beskriva vår dåtid, vår nutid och göra möjliga scenarion om vår framtid. Att beskriva dåtiden är inget som görs en gång och sedan är klart – nya ögon och frågeställningar till gammalt material ger nya svar på nya frågor. Ett exempel på ett område där vi har många historiska luckor och i vissa fall också felaktiga beskrivningar av dåtiden är forskning och handlingar om nationella minoriteter och minoritetsgrupper. Därför är det oerhört viktigt att källor bevaras – då kan kunskap utvecklas.

Det är till arkiv och samlingar som museer vänder sig för att hitta dokument och föremål som berättar historier om en tid som varit för att ge oss förståelse om var vi kommer ifrån. Det är också till arkiven som den som är intresserad av sina förfäder vänder sig för att få underlag i exempelvis släktforskning. I arkiven bevaras stora delar av vårt gemensamma kulturarv.

För att kunna beskriva nutiden i framtiden och forska om varför det blev som det blev i just vår tid, behöver arkiven av idag bevara relevant dokumentation om det liv vi lever just nu för morgondagens forskare, museimedarbetare och journalister.

Ett samhälle behöver, för att fungera, ha tillgång till en mängd information. Ett samhälle som drabbas av kris, katastrof eller krig behöver i en återuppbyggnad kunna ha tillgång till information om hur det fungerade innan – till exempel register över vem som

äger vad och ritningar för byggnader och infrastruktur. Mycket av den information som idag finns i svenska arkiv är också något som kan vara känsligt i en fiendes händer.

I arkiven finns källorna till vad som faktiskt har gjorts, sagts och bestämts. I en tid med alltmer desinformation, ofta driven av fientligt inställda antagonister till den svenska demokratin, är dessa källor ovärderliga.

De svenska arkiven är samhällsviktiga verksamheter som krävs för att vårt samhälle ska fungera, nu och i framtiden. Utmaningar som arkiven behöver ha kunskap och förutsättningar för att klara av är till exempel risken för allvarliga kriser, klimatförändringarna och extremvädrets effekter på bevarat material och att kunna säkra skyddsvärd information och kulturarv vid en väpnad konflikt.

DIK gör i denna rapport ett antal nedslag i vardagen hos de medlemmar som arbetar inom arkivverksamhet – hur uppfattar de sina förutsättningar att göra ett bra jobb, upprätthålla, utveckla och skydda de svenska arkiven?

”I arkiven finns källorna till vad som faktiskt har gjorts, sagts och bestämts. I en tid med alltmer desinformation, ofta driven av fientligt inställda antagonister till den svenska demokratin, är dessa källor ovärderliga.”

Om rapporten

Rapporten baseras på en enkät som DIK genomfört bland medlemmar som arbetar inom arkivverksamhet och syftet är att ge en lägesbild av hur de uppfattar sina förutsättningar i arbetet. Undersökningen har också ett särskilt fokus på krisberedskap.

Fältperioden för undersökningen var 16 september – 4 oktober 2024. Enkäten skickades till 971 personer och svarsfrekvensen var 39 procent.

Frågorna i enkäten handlade om förutsättningar i arbetet och att uppfylla verksamhetens uppdrag, i vilken grad man får den kompetensutveckling man behöver samt krisberedskap och kunskap om och förutsättningar för att skydda arkiven mot skada.

Demografi

Här följer några demografiska fakta om de som svarat på enkäten – vilken typ av arkiv de arbetar inom, yrke, typ av anställning, könsfördelning och ålder.

Något fler än hälften av de svarande, 52 procent, arbetar inom ett statligt arkiv. En tredjedel inom ett kommunalt arkiv och en tiondel i ett regionalt arkiv. Övriga arbetar på föreningsarkiv, företagsarkiv, museiarkiv eller andra typer av arkiv.

En majoritet, 69 procent, har titeln arkivarie men bland respondenterna finns också roller som e-arkivarie, registrator, arkivassistent, handläggare etcetera.

De allra flesta som har svarat på enkäten, 98 procent, är tillsvidareanställda. I underlaget finns ett antal chefer, 8 procent av de svarande, samt personer som har en arbetsledande roll men inte är chef, 16 procent av de svarande.

Med rapporten vill DIK belysa arkivariernas arbetsmiljö och vilka förutsättningar de och verksamheterna har att uppfylla arkivens samhällsviktiga uppdrag.

Arbete inom arkiv är kvinnodominerat vilket också syns i enkätsvaren – 65 procent identifierar sig som kvinnor och 32 procent som män.

Åldersmässigt är två tredjedelar av de svarande 45 år eller äldre, en fjärdedel 35–44 år och 12 procent av de svarande är 25–34 år. Ingen som har svarat är yngre än 25.

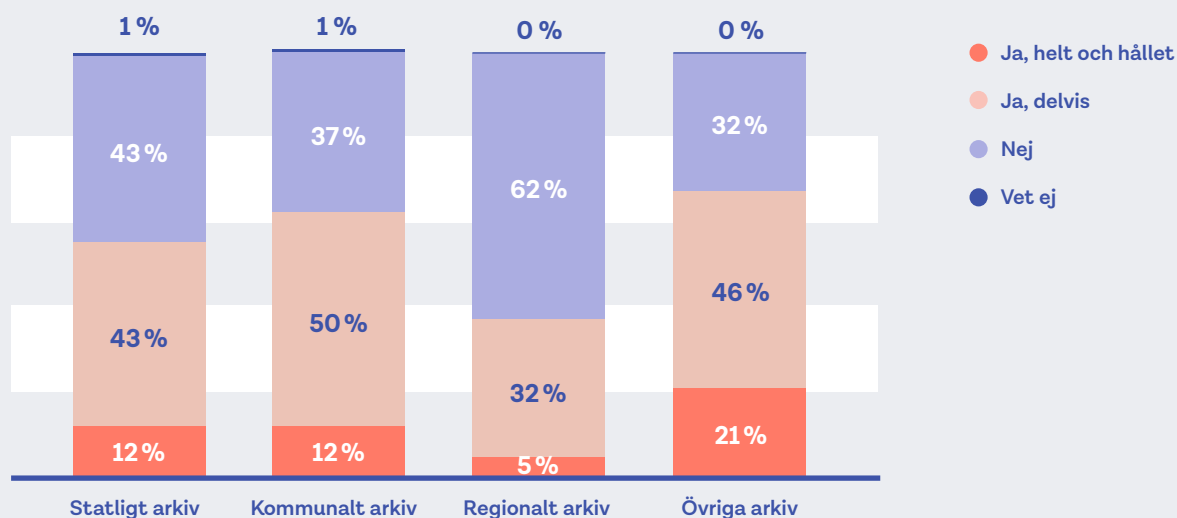
Resultat

Undersökningen visar bland annat att verksamheterna ofta saknar tillräckliga resurser, att arbetsbelastningen i många fall är för hög och att det finns brister i kompetensutvecklingen. I många fall saknas också kunskap och förutsättningar att skydda arkiven mot sådant som skada, sabotage, intrång och obehörig åtkomst.

Arkivens resurser är inte tillräckliga

I enkäten ställdes frågan om respondenterna upplever att den verksamhet de arbetar inom har tillräckliga resurser för att kunna genomföra sina uppdrag på ett tillfredsställande sätt. Vi frågade också vilka konsekvenser det får för verksamheten i det fall de inte har tillräckliga resurser.

Figur 1: Upplever du att den verksamhet du arbetar i har tillräckliga resurser för att kunna genomföra sina uppdrag på ett tillfredsställande sätt?

Av alla respondenter svarar 43 procent nej på frågan om verksamheten har de resurser som behövs. 44 procent svarar att det delvis finns resurser och endast 12 procent att det helt och hållet finns tillräckliga resurser.

Som **figur 1** visar sticker de regionala arkiven ut – här är det enbart 5 procent som anser att det finns tillräckliga resurser för att klara uppdraget på ett tillfredsställande sätt, och ytterligare 32 procent som tycker att resurserna är delvis tillräckliga. 62 procent på de regionala arkiven upplever att det inte finns tillräckliga resurser för att klara uppdraget.

En annan grupp som sticker ut är chefer. Svarsunderlaget för chefer är litet, så slutsatser ska dras med försiktighet, men av de chefer som svarat är det fler än hälften, 55 procent, som svarar nej på frågan om verksamheten har tillräckliga resurser. Detta kan jämföras med 43 procent av hela gruppen respondenter.

Endast 12 procent i hela gruppen svarande och 6 procent av cheferna anser att verksamheten helt och hållet har de resurser som krävs för att uppfylla sitt uppdrag.

Bristande resurser gör att proaktivt arbete inte hinns med

Respondenternas beskrivning av konsekvenserna av att inte ha tillräckliga resurser rör bland annat att det finns en ständig hög av arbetsuppgifter som inte hinns med och att arbetsdagarna går åt till att hantera det mest akuta vilket innebär att det proaktiva arbetet inte hinns med. Ett exempel på proaktivt arbete som får stå tillbaka är att utbilda och stötta de verksamheter som lämnar in material till arkivet i dokument- och informationshantering. Det som idag inte hinns med riskerar med andra ord att göra att vi går miste om material eller att det som lämnas in och bevaras inte kommer att vara så ändamålsenligt som det hade kunnat vara.

”Vi måste vara med och arbeta förebyggande i så många frågor. Vi hinner inte med att utbilda andra, oss själva och samla information och utreda i alla frågor. Vi har både en analog och digital hantering parallellt. Vi behöver dubbel kunskap, inte ersätta en gammal med en ny.”

”För få anställda för att hinna med alla lagstadgade uppgifter. T ex tillgängliggörande måste prioriteras ner. Ordnings- och förteckningsarbete likaså – vilket gör att arkivet inte alltid är sökbart, handlingar slits eller förstörs. Vi hinner inte arbeta med samråd i den utsträckning vi behöver, vilket bland annat leder till otillåten gallring ute i verksamheterna.”

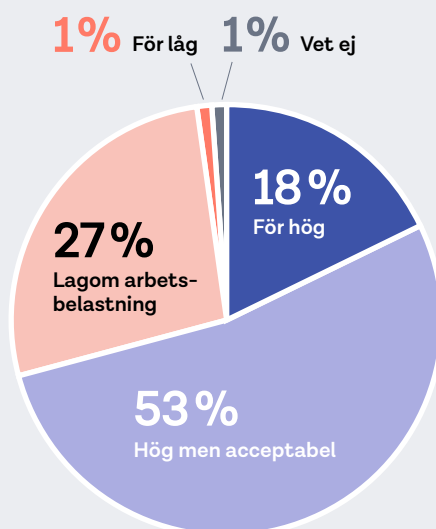
”Eftersom jag arbetat på andra myndigheter under lång tid så kan jag tydligt se samma problem återkomma: Myndigheter saknar kompetens och resurser att ta hand om sin information. De saknar incitament och förmåga att utveckla sin informationshantering. Här skulle behövas en mycket tydligare central styrning från statens sida – i synnerhet i fråga om hur digital information ska tas om hand och säkras för framtiden.”

12 %

Bara 12 % svarar att arkivet fullt ut har de resurser som krävs för att kunna genomföra uppdraget på ett tillfredsställande sätt.

Figur 2:
Hur upplever du din
arbetsbelastning?

Hög arbetsbelastning i många arkivverksamheter

Arbetsbelastningen är för en majoritet av de svarande, 53 procent, hög men acceptabel. För 18 procent upplevs dock arbetsbelastningen som alltför hög.

Kvinnor (20 procent) och chefer (26 procent) upplever i högre grad att arbetsbelastningen är för hög. Även personer som har en arbetsledande roll men inte är chefer upplever i högre utsträckning arbetsbelastningen som för hög, 26 procent.

Det skiljer sig mellan olika arkiv i upplevelse av arbetsbelastning. Bland de som arbetar inom regionala arkiv svarar en tredjedel (30 procent) att arbetsbelastningen är för hög. För de som arbetar inom kommunala arkiv svarar uppemot var fjärde (24 procent) att arbetsbelastningen är för hög.

I åldersgruppen 25–34 år är nöjdheten med arbetsbelastningen större, 36 procent upplever att de har en lagom arbetsbelastning och 47 procent att den är hög men acceptabel.

Konsekvenser av hög arbetsbelastning

Hög arbetsbelastning är en ytterligare aspekt av verksamhetens resurser, och får liknande konsekvenser. I fritextsvaren om vilka konsekvenser en för hög arbetsbelastning får nämns återigen att tid inte finns för det proaktiva arbetet – dagarna används till att agera på det som behöver lösas snabbt. Det blir också tydligt att en verksamhet med bristande resurser blir sårbar – i det fall en medarbetare är sjuk eller borta för vård av sjukt barn läggs arbetsuppgifter på vänt som är svåra att ta igen.

För den enskilda kan en för hög arbetsbelastning också få hälsomässiga konsekvenser och detta beskriver ett flertal av respondenterna.

Arbetsbelastningen är högst på de regionala arkiven – där upplever 30 % att den är för hög.

Flera av de svarande skriver att de har varit eller är sjukskrivna till följd av en stressig arbetssituation utan möjlighet till återhämtning.

”Just nu kämpar vi för att nå miniminivå för vår verksamhet. Min bild är att regionerna i stort inte når upp till de arkivkrav som finns i arkivlagen. Det här borde uppmärksammas nationellt.”

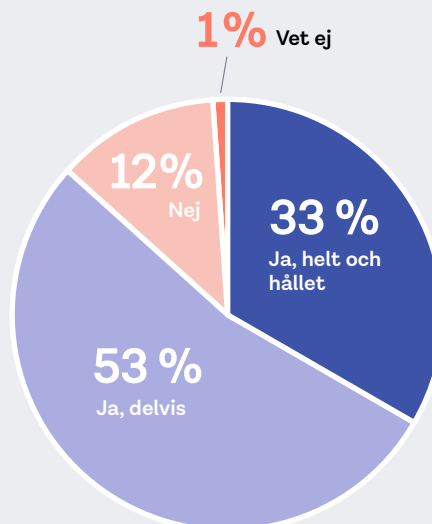
”Jag hinner inte med omvärldsbevakning, internt och externt. Släcker bara bränder, hinner inte arbeta förebyggande och bygga strukturer. För egen del har jag övervägt att lämna yrket och varit på väg in i väggen många gånger.”

”Den digitala informationen kommer inte kunna arkiveras till slut vilket ger oss ett stort svart hål och tomrum i arkiven. En fara för demokratin när vi i framtiden inte kan ta reda på vad som hände, vem som gjort vad och varför. Som samhällsmedborgare känner jag en gnagande oro och rädsla för detta.”

”Ytterst blir det konsekvenser för de demokratiska rättigheter som finns. Att kunna ta del av arkiv och allmänna handlingar hos myndigheten kräver att handlingarna tas om hand, ordnas och förtecknas. Det hinns inte med i den utsträckning som är önskvärd och behövlig.”

Figur 3:

Upplever du att du får den kompetensutveckling du behöver för att genomföra ditt arbete på ett tillfredsställande sätt?

Otillräcklig kompetensutveckling

Att kunna utföra sitt uppdrag ändamålsenligt kräver att man får den kompetens som behövs för arbetsuppgifterna. Som **figur 3** visar upplever 33 procent av de svarande att de helt och hållet får den kompetensutveckling de behöver och 53 procent att de delvis får det. Män är något mer nöjda med sin kompetensutveckling än kvinnor.

Av yngre anställda, 25–34 år, upplever färre att de får den kompetensutveckling som krävs. I denna åldersgrupp upplever 27 procent att de fullt ut får den kompetensutveckling de behöver.

Vi bad också respondenterna utveckla inom vilka områden de saknade kompetensutveckling och vilka konsekvenserna av detta blir. Några områden som återkommer i fritextsvaren där många upplever att de saknar kompetens är IT, digital hantering och juridik.

Hinder som nämns är bland annat att det inte finns budget avsatt för kompetensutveckling eller att priset är för högt i form av arbetsuppgifter som personen kommer ligga efter med när den kommer tillbaka efter en utbildning.

Ett flertal nämner att de inte tillåts åka på branschgemensamma konferenser vilket gör att de tappar möjligheten till omvärldsbevakning av branschens utveckling. Flera upplever att det gör att de riskerar att stagnera i sin kompetens och förlora attraktivitet på arbetsmarknaden.

”Som erfaren arkivutredare hos oss finns ingen kompetensutveckling alls. Ingen tid får sättas på tidkoden. Behövs det fördjupning ska det belasta ärendet vilket är oerhört stressande. I förlängningen bidrar det förutom psykisk ohälsa, till rättsosäkerhet då bedömningar eventuellt görs på felaktiga grunder.”

Var tredje upplever att de får tillräcklig kompetensutveckling.

”Vi behöver kunna mer om tekniska aspekter av digital arkivering. Bevarandeanvändningens kvaliteter äventyras om den digitala arkiveringen inte utförs på rätt sätt. Ofta är tekniska konsulter inte kunniga inom arkiv och som arkivarier behöver man kunna förklara behoven på deras språk och även kunna kontrollera att de gjort rätt.”

”Jag vill träffa kollegor i branschen och vara mer involverad i den utveckling som sker på området. Att bli akterseglad innebär risk för sämre arbetsinsats och sämre möjligheter att få något annat jobb i framtiden.”

Bristande kunskap och förutsättningar att skydda arkiven

I enkäten ställs frågor om respondenternas kunskap och förutsättningar för att kunna arbeta förebyggande med att skydda både analoga arkiv och e-arkiv från sådant som förstörelse, intrång, tillgrepp eller obehörig åtkomst. **Se figur 4.**

För analoga arkiv upplever 42 procent av de svarande att de har god kunskap om hur de ska arbeta förebyggande mot skada. 51 procent har viss kunskap och 5 procent upplever att de inte har någon kunskap alls.

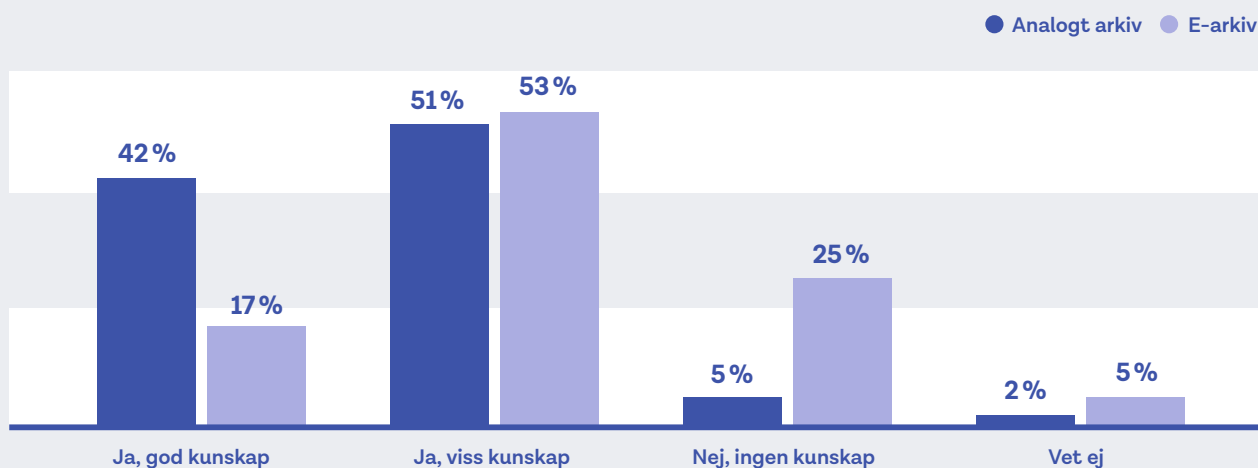
När det kommer till e-arkiven är osäkerheten större. Endast 17 procent upplever sig ha god kunskap om hur de ska arbeta förebyggande för att skydda e-arkivet, 53 procent svarar att de har viss kunskap och var fjärde, 25 procent, att de helt saknar kunskap.

Den yngre gruppen, 25–34 år, sticker ut gällande kunskap – särskilt gällande e-arkiv där enbart 7 procent upplever att de har den kunskap de behöver för att förebygga att e-arkivet skadas.

Var fjärde saknar helt kunskap om hur de ska förebygga att e-arkivet skadas.

Figur 4: Har du kunskap kring vilket förebyggande arbete som krävs i er verksamhet för att skydda det analoga respektive e-arkivet mot skada?

Not: Diagrammet innehåller enbart svarande som uppger att det finns analogt respektive e-arkiv i verksamheten.

Förutom kunskap om hur arkiven ska skyddas behövs också förutsättningar för att göra det, vilket enkätsvaren i **figur 5** visar.

När det gäller de analoga arkiven upplever 28 procent att de har de förutsättningar de behöver för att kunna delta i det förebyggande arbetet med att skydda arkivet. 47 procent upplever att de delvis har det och 20 procent att de inte alls har det.

För e-arkiven är det en lägre andel som upplever att de fullt ut har de förutsättningar de behöver – 17 procent. 53 procent svarar att de delvis har det och 26 procent att de inte alls har rätt förutsättningar.

Cheferna upplever sig överlag ha en högre kunskapsnivå än övriga svarande såväl gällande analoga arkiv som e-arkiv. Däremot upplever cheferna i lägre grad att de har de förutsättningar som krävs för att skydda e-arkiven. 33 procent av cheferna svarar nej på frågan om tillräckliga förutsättningar att skydda e-arkiven och endast 13 procent svarar ja, helt och hållet.

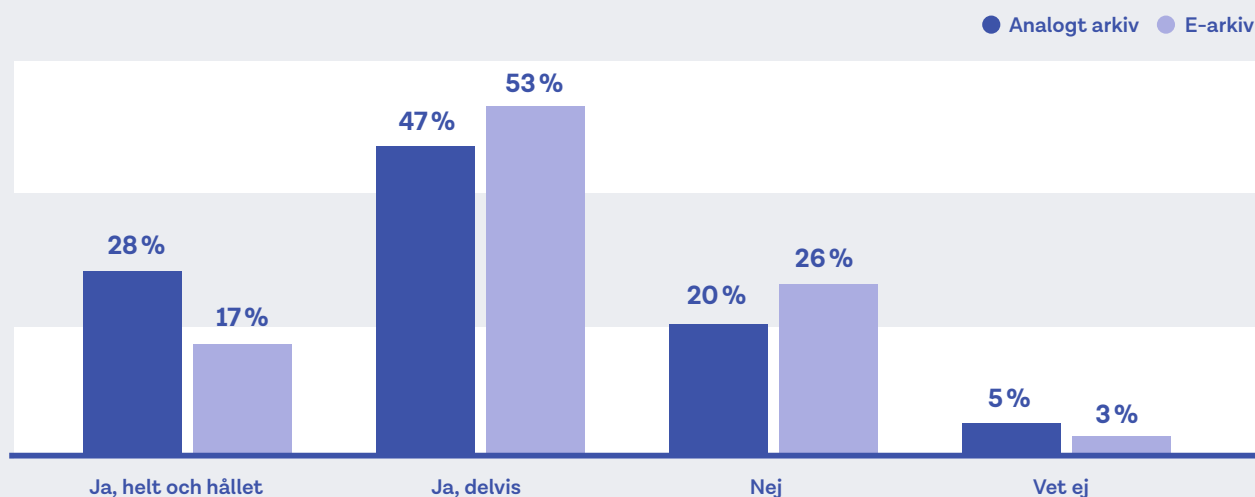
Skydd av analoga arkiv kräver rutiner

I fritextsvar om vad man upplever saknas för att kunna arbeta förebyggande för att skydda analoga arkiv blir det tydligt att det skulle behövas mer tid för proaktivt arbete, såsom att skapa rutiner för arbetet med bevarande, planering för beredskap etcetera.

I fritextsvaren framstår det också som att det finns stora skillnader i arbetet med att göra konkreta beredskapsplaner för att skydda arkiven. I vissa fall har arbete påbörjats men inga övningar genomförts, medan det i andra fall inte har påbörjats något beredskapsarbete alls.

Ett problem som nämns av flera är arkivlokaler som inte är möjliga att göra förändringar i – av byggtekniska eller ekonomiska skäl eller att lokaler som används inte är ändamålsenliga. Det nämns också att skyddsrum används som arkivlokaler och att planer saknas kring hur de ska utrymmas om skyddsrummen behöver tas i bruk.

Figur 5: Upplever du att du har de förutsättningar du behöver för att kunna delta i det förebyggande arbetet för att skydda det analoga respektive e-arkivet?

”Vi arbetar alltid förebyggande med att skydda arkivet. Det är en del av arbetet. Men vad krävs för att förbereda för krig? Det vet jag inte och är inte delaktig i organisationens krigsberedskap trots att jag är chef för arkivet!”

”Ekonomiska resurser att arbeta proaktivt saknas, fokus kan inte läggas på det då det analoga arkivet inte ens är skyddat mot vardagliga hot.”

”Jag saknar mest praktiska övningar, det finns teoretiska planer och strategier men vi har ännu inte övat så mycket. Vi behöver också arbeta mer med räddningstjänst och vårt restvärderäddningsarbete.”

”Arkivlokalerna uppfyller inte kraven, det finns inget sätt att snabbt evakuera arkiven, det finns inga möjligheter att t.ex. frysa våta handlingar osv.”

”Vi har handlingar i olämpliga lokaler, skyddsrum, en lokal med endast en utrymningsväg och en lokal med höga radonvärden där vi inte kan vistas lång tid. Så nya lokaler och förutsättningar att starta ett förebyggande arbete skulle vara fint.”

Komplext att skydda e-arkiv

När det kommer till e-arkiven är frågan om skydd mer komplex, vilket framkommer i fritextsvaren om vad respondenterna saknar för att ha förutsättningar att skydda e-arkiven.

Många nämner organisatoriska hinder – ofta finns en IT-avdelning inom verksamheten som organisatoriskt är placerad någon annanstans. Det försvårar möjligheten att skapa och upprätthålla ett gott samarbete och flera berättar om att det är svårt att få insyn och bli inkluderad. Det är också flera som anger att arkivperspektivet saknas i utveckling av IT-lösningar och att de upplever att de hamnar i beroendeställning mot IT-leverantörer.

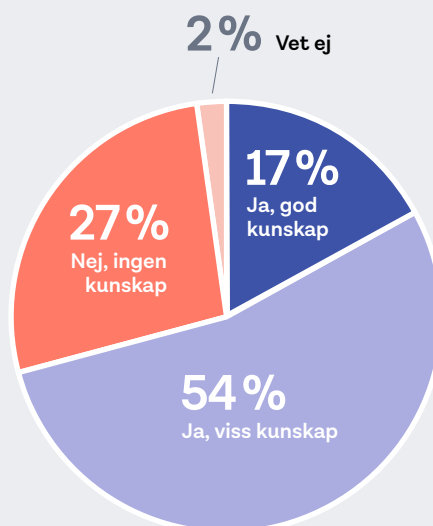
”Här saknas teknisk kunskap och vi litar på vår IT-avdelning. Men även här är vi inte en del av krigsberedskapsorganisationen.”

”Samarbetet mellan informationssäkerhetsfunktionen centralt och dito arkivfunktion är obefintligt eller bristfälligt.”

”Har inget inflytande eller ens insyn i utvecklingen och prioriteringar som görs. Detta har lagts helt i händerna på utvecklare utan arkivariebakgrund eller utbildning.”

Figur 6:

Har du kunskap om vad som förväntas av er verksamhet vid en extraordinär händelse, exempelvis i en allvarlig kris eller krig?

Fler än var fjärde saknar kunskap vid extraordinär händelse

I enkäten ställdes frågan om respondenterna upplever att de har kunskap om vad som förväntas av verksamheten vid en extraordinär händelse, så som en allvarlig kris eller krig.

17 procent svarar att de har god kunskap om vad som förväntas och 54 procent att de har viss kunskap. Fler än var fjärde, 27 procent, svarar att de inte alls har kunskap om vad som förväntas. Se **figur 6**.

För chefer är kunskapen högre, 29 procent har helt och hållet den kunskap de behöver om vad som förväntas och 68 procent har det delvis. Enbart 3 procent av cheferna upplever att de inte har någon kunskap alls.

Vi frågade också om kunskap om rutinerna i det fall arbetsplatsens lokaler skulle drabbas av längre strömavbrott, skador eller översvämning. På denna fråga svarar 21 procent att de har god kunskap om rutinerna, 54 procent att de har viss kunskap och 22 procent att de inte alls har kunskap. I detta avseende är kunskapen lägre i den yngre gruppen. Av de svarande i gruppen 25–34 år upplever enbart 13 procent att de har god kunskap om rutinerna.

Även här är kunskapen högre bland cheferna. 48 procent har god kunskap om rutinerna, 48 procent viss kunskap och enbart 3 procent av cheferna svarar att de saknar kunskap.

I fritextsvar har respondenterna getts möjlighet att utveckla vad de upplever att de skulle behöva för att få rätt förutsättningar att uppfylla förväntningarna på verksamheten vid en extraordinär händelse. Det som framkommer i svaren är bland annat möjligheten att öva på krisberedskap, mer kunskap i frågan, att planer som finns görs kända och i de fall där planer saknas att sådana tas fram och görs kända.

Fler än var fjärde saknar helt kunskap om vad som förväntas vid en extraordinär händelse.

22%

saknar kunskap om rutiner vid exempelvis längre strömavbrott, skador eller översvämning.

”Det finns vad jag vet inga rutiner eller specifika planer för arkivet vid en extraordinär händelse.”

”Krisorganisation finns men behöver förtydliga vilka delar av verksamheten som ska prioriteras och på vilket sätt arkiv och information är en del av beredskapen. Kontinuitetsplaner är under framtagande.”

”Övning. Har beredskap i teorin men har inte testat det.”

”Kartläggning av den skyddsvärda informationen, budget för utökad skydd, säkra kommunikationsvägar.”

Kompetensluckor vid sekretess- och säkerhets- skyddsbedömning

Näst intill hälften av de svarande (47 procent) upplever att behovet av sekretess- och säkerhetsskyddsbedömning av material har ökat under de senaste två åren. Ökningen beror delvis på ett ökat skydd gällande integritet för den enskilda, såsom införandet av GDPR, samt att omvärldsläget har förändrats. Information där det tidigare betraktats som ofarligt att den kom till allmän kännedom kan idag betraktas som en säkerhetsrisk om det kommer i en antagonists händer – exempelvis detaljer kring infrastruktur såsom el, vatten, byggnader med mera. Arkiven gör prövningar om huruvida handlingar ska lämnas ut eller inte när en förfrågan om utlämning inkommer.

Som **figur 7** visar upplever drygt var fjärde respondent (27 procent) att de fullt ut har fått den kompetensutveckling som krävs för att möta det ökade behovet av sekretess- och säkerhetsskyddsbedömning. Hälften (52 procent) upplever att de delvis har tagit del av nödvändig kompetensutveckling. En femtedel (20 procent) upplever att de inte har fått den kompetensutveckling de behöver för sekretess- och säkerhetsskyddsbedömning.

När det kommer till trygghet i att göra sekretess- och säkerhetsskyddsbedömningar upplever 29 procent att de känner sig trygga, 59 procent att de delvis gör det och 11 procent att de inte känner sig trygga. Här sticker den yngre gruppen ut. I åldern 25–34 år är det enbart 15 procent som känner sig helt trygga med att göra med sekretess- och säkerhetsskyddsbedömningar.

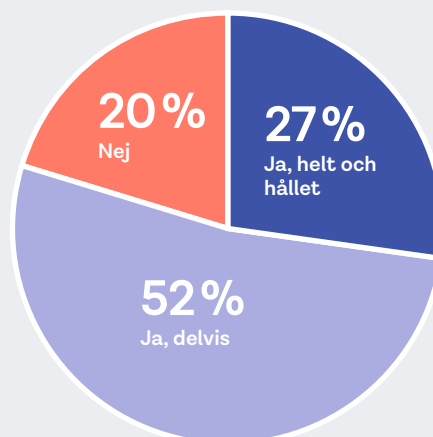
Vad som skapar trygghet i bedömningarna fick respondenterna möjlighet att utveckla i fritextsvar. Flertalet pratar om vikten av att ha gott samarbete med jurister och önskar sig mer juridisk kompetens i arbetslaget. Av svaren framkommer att bedömningar av säkerhetsskydd har blivit svårare, att de möjliga tolkningarna är fler och osäkerheten större.

En femtedel upplever att de inte fått nödvändig kompetensutveckling för att kunna göra sekretess- och säkerhetsbedömningar.

Figur 7:

Upplever du att du har fått den kompetensutveckling som krävs för att göra korrekta sekretess- och säkerhetsbedömningar i arbetet?

0%
Vet ej

”Jag tycker ofta att man känner en viss osäkerhet även när man vet att man följer lagen, svårt att bli av med den känslan.”

”Mer konkret kunskap om vad som är hemligt och inte.”

”Sekretessbedömningar känner vi oss trygga med. Säkerhetsskydd är svårare. Även om det fortlöpande genomförs analyser finns det utrymme för olika tolkningar och det finns en osäkerhet i organisationen. Dessutom förvarar vi material över anläggningar som vår organisation inte längre ansvarar för idag, vilket innebär att vi är beroende av andra myndigheter för att göra korrekta bedömningar.”

Slutsatser

Undersökningen pekar på flera utmaningar för att arkiven ska kunna genomföra sina samhällsviktiga uppdrag. Resurserna är ofta otillräckliga, många har för hög arbetsbelastning och det finns brister i kompetensutvecklingen. Resultaten visar också att det i många fall saknas kunskap och förutsättningar när det gäller krisberedskap och att skydda arkiven mot skada.

För att arkiven ska kunna fylla sina samhällsviktiga roller fullt ut behövs flera insatser. Till att börja med behöver arkivverksamheterna runt om i Sverige säkras de resurser som är nödvändiga för att klara uppdragen. Det innebär såväl resurser för att hantera det vardagliga löpande arbetet, som att kunna arbeta proaktivt för att utveckla informationshanteringen i de verksamheter som bildar arkiven och för att säkra att material i olika format på ett tryggt sätt kan bevaras för framtiden. För att det i framtiden ska finnas arkiverad information att ta del av från vår nutid behöver resursfrågan prioriteras både nationellt och lokalt.

De ansträngda budgetarna blir särskilt tydliga i enkätsvaren från de som arbetar i regionala, och även i kommunala, arkivverksamheter. Flera lyfter fram att det är svårt att slåss om resurser med vård och omsorg som ofta har akuta behov. Regioner och kommuner behöver kunna budgetera även för de långsiktiga behoven. Här ser DIK att kunskapen om arkivens samhällsviktiga roll behöver öka bland beslutsfattare på både nationell nivå och i kommuner och regioner.

Tillräckliga resurser är också en förutsättning för att personalens arbetsbelastning ska kunna minska, vilket det finns ett stort behov

Kunskapen om arkivens samhällsviktiga roll behöver öka bland beslutsfattare.

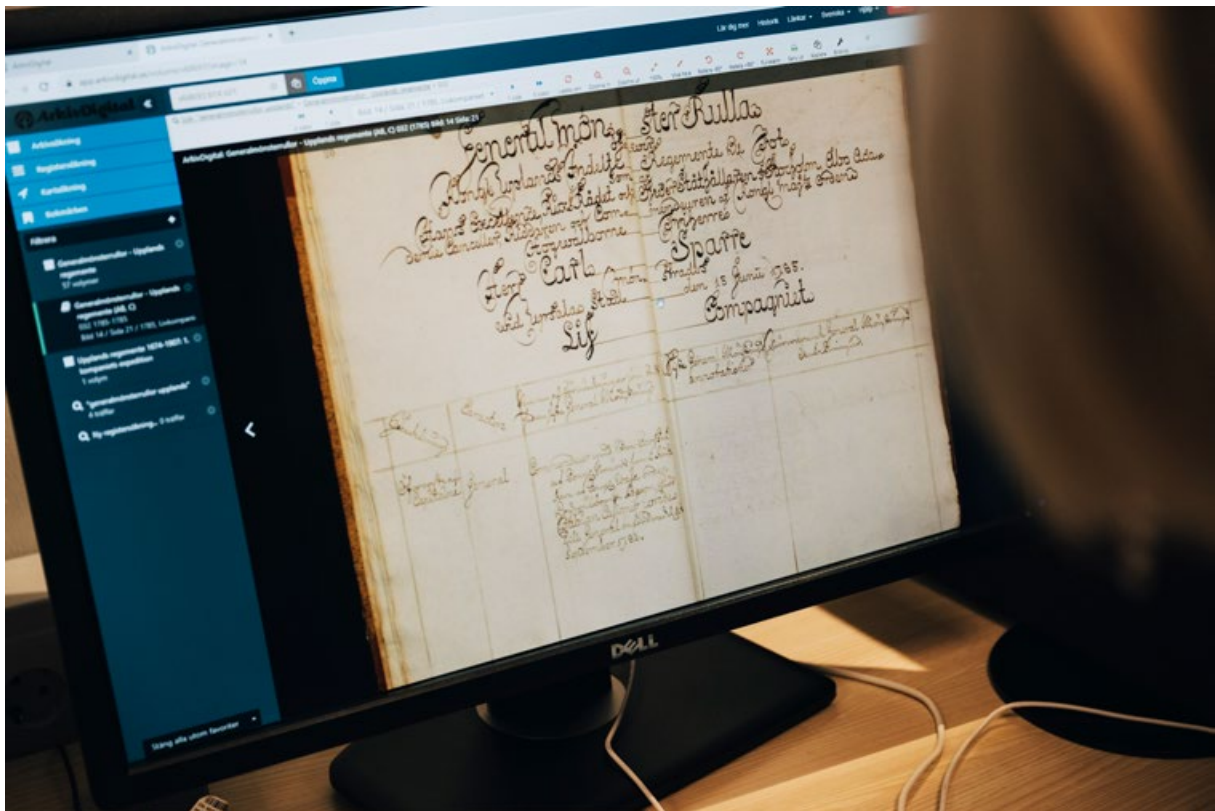
av, särskilt bland kvinnor och chefer. En hållbar arbetsmiljö och arbetsbelastning är ytterst arbetsgivarens ansvar. För att säkra personalförsörjningen behöver det bli mer attraktivt att arbeta inom arkivverksamhet genom bättre arbetsförhållanden och löner.

Rapporten visar också att det finns stora behov av kontinuerlig kompetensutveckling för att medarbetarna ska vara uppdaterade inom alla delar av arkivens uppdrag och verksamhet och att det behövs många olika kompetenser inom arkivsektorn, till exempel inom juridik, teknik och pedagogik.

På organisatorisk nivå behöver man i många fall se till att personer med arkivkompetens ges mer insyn och inflytande över IT-miljö och arbete med informationssäkerhet. När arkivkompetens saknas i detta arbete riskeras såväl kostsamt merarbete och säkerhetsrisker, som att arkiven inte kan bevara material på bästa sätt.

Den stora osäkerhet undersökningen visar på kring kunskap och förutsättningar att skydda e-arkiv är oroväckande och visar en tydlig svaghet i arkivens möjlighet att uppfylla sitt uppdrag.

I fråga om beredskap ger undersökningens resultat vid handen att det i flera fall finns ett påbörjat arbete men inte överallt och att det skiljer sig åt i vilken grad rutiner finns och efterlevs. Det innebär att det finns stora skillnader runt om i landet och mellan olika typer av arkiv. DIK ser ett stort behov av att ta fram och göra planer och rutiner mer kända hos personalen såväl gällande extraordinära händelser som skador på lokaler och material. Arkivens verksamhet har en avgörande funktion att fylla i händelse av krig eller kris, såväl under pågående händelse som i en återuppbyggnad efteråt och dessa frågor måste prioriteras såväl politiskt som i verksamheterna.

DIK kräver

För att möta de utmaningar som finns och säkra en stark arkivsektor där de som jobbar på arkiven har goda förutsättningar att genomföra sina uppdrag ställer DIK fem krav till politiker och arbetsgivare.

1. Öka resurserna till de svenska arkiven

Arkivsektorn är sedan länge underfinansierad. Dessutom dras arkivinstitutioner, precis som många kulturinstitutioner, med mycket höga lokalkostnader. Det är en ohållbar situation. Behovet av att öka takten vad gäller digitisering och digitalisering är stort och här släpar hanteringen av vårt gemensamma kulturarv efter. Det är allvarligt eftersom historiskt material kan gå förlorat och nutidens information riskerar att inte bevaras för eftervärlden. DIK kräver mer resurser till arkiven på alla nivåer – nationellt, kommunalt och regionalt. Det behövs också särskilda resurser och riktlinjer för AI-utveckling.

2. Säkerställ relevant kompetensutveckling

Alla arbetsgivare ska säkerställa att medarbetarna får den kompetensutveckling de behöver. Vilka behov som finns hos individer och i verksamheten ska kartläggas kontinuerligt i samverkan med det lokala facket. Utifrån det ska planer för kompetensutveckling tas fram och tid och resurser avsättas. Det är också viktigt att utbildningarna reflekterar behoven inom arkivsektorn och att det finns ett brett och relevant utbud av fortbildning under hela yrkeslivet. Arkivutredningen *Häriifrån till evigheten*¹ föreslog att Riksarkivet får i uppdrag att tillsammans med universitet och högskolor ta fram en nationell fortbildningsplan. DIK stödjer förslaget men vill betona att de som arbetar i sektorn ska inkluderas i arbetet med planen.

¹ Kulturdepartementet, *Häriifrån till evigheten*, SOU 2019:58

3. Stärk stödet för beredskapsarbete

Arkiven måste få stöd kring vad som ska klassas som samhällsviktigt, hur man ska förbereda sig för olika typer av kriser och hot, samt för att forma och förtydliga arkivens roll i totalförsvaret och vid kriser. Här är både skydd och vid behov undanförande av kulturarvshandlingar, samt arkivens roll i propagandaresistens av yttersta vikt. Klimatförändringar är en annan faktor som kräver beredskap och strategier för att säkra och långsiktigt bevara arkivmaterial. Arbetet behöver ske på både nationell och lokal nivå. Det är viktigt med en stark och tydlig nationell samordning, att tillräckliga resurser avsätts för detta och att arkiven inkluderas i kommuners och regioners krisledningsarbete.

4. Uppdatera regleringarna för arkiv

Den statliga arkivutredningen som presenterades 2019² diskuterade många av de utmaningar som blir synliga även i DIK:s enkät. Utredningen lämnade många bra förslag som DIK ställt sig bakom, inte minst kopplat till behovet av uppdaterade regleringar på arkivområdet. Arkivlagstiftningen måste moderniseras och uppdragen för de olika aktörerna inom arkivområdet förtydligas. Det krävs också bättre samordning av arkivfrågor mellan stat, kommun och region. Riksarkivets roll behöver tydliggöras så att samordning och stöd till arkiv runt om i landet stärks.

5. Säkra armlängds avstånd även till arkiven

Arkivverksamheternas regelverk saknar i dag bestämmelser om arkivinstitutionernas rätt att själva bestämma över verksamheternas innehåll. Principen om en armlängds avstånd, som ofta diskuteras i relation till bibliotek och museer, måste säkerställas även inom arkivsektorn. Utan den ökar risken för att vissa typer av information successivt nedprioriteras baserat på ideologiskt drivna beslut. När desinformation ökar i samhället blir det allt viktigare att arkiven kan vara neutrala och att de kan tillhandahålla korrekt information utan otillbörlig påverkan.

Om du har frågor eller behöver stöd kan du alltid kontakta DIK:s kansli via fraga@dik.se.

² Kulturdepartementet, [Härifrån till evigheten](#), SOU 2019:58

**Facket för kultur,
kommunikation
och kreativ sektor**

DiK